

После трагичног уништења српских Јевреја 1941/1942, што су починили нацистички злочинци, остало је вечно жаљење, јер је њихов нестанак оставио трајну празнину у нашој средини, чији су они недељиви део били. Њихова вредноћа, њихова васпитаност, њихова интелектуална обдареност, а посебно мудрост својствена том прастаром, столећима прогањаном народу, и данас недстају као позитиван пример у тешким данима који су крајем XX столећа снашли српски народ.

Нека стога ови редови остану као трајни спомен на све те лекаре који су нашем народу помогли да се уздигне из вековне заосталости проузроковане турским игом, да у ослободилачким и одбрамбеним ратовима XIX и почетка XX столећа преживи и постане део европског културног простора.

Summary

Jewish Doctors in XIX and Early XX – Century Serbia

Dedicated to my jewish school-friends killed by Nazis in 1941/42.

Young serbian autonomous state in her early days had no qualified medical personal until 1821. Almost all doctors engaged later originated in the neighbouring Austrian Empire. Between them were also many ashkenasy-branch Jews.

A lot of them came between 1845. and 1885., many changed an original citizenship to serbian, some also converted their confession and names, staying for good in Serbia and playing an outstanding role in the development of domestic health system.

They also participated the Liberation wars against Turkey (1876, 1877/78) and the war against Bulgaria (1885), serving as active or reserve medical officers.

At the end of XIX and the beginning of XX century a lot of young domestic Jews, sons of sephardic families living with Serbs for centuries under turkish rule, nicknaming themselves as „Moses-Serbs”; finished medical studies and entered serbian civil and military servies. They also bravely participated as officers of Serbian Army the two Balcan (1912/13) and the Great (1914/18) war, some of them succumbing to war efforts and epidemics.

Young serbian state had not an antisemitic feelings, as documented in this article: jewish doctors were treated as all others in getting any available professional position according to their qualifications and experinces in civil and military health services. Many of them were high ranking officers of Serbian Army. A good and long-lasting cohabitation of those two peples was brutally broken by a Nazi-holo-caust in 1941./42.

О ИДЕЈАМА И КЊИГАМА ON IDEAS AND BOOKS

Радивој Радић, *Сѝрах у ѿозној Византији* 1180–1453, I–II, Београд 2000.

Превазилажењем дилема и недоумица у које је запала историјска наука у другој половини двадесетог столећа или победом историје над теоријом, како је то више пута поновио Иван Ђурић, у последњих неколико деценија историчари су се с новом снагом, ојачаном признавањем слабости сопствених метода, окренули новим путевима у проучавању прошлости, знатно проширујући своја интересовања. Свеобухватна историја друштва постављена пред изазов проучавања појава дугог трајања, донела је са собом нову свест о самом току историје чији су поједини исечци престали да се посматрају као затворене целине.

Управо зато, као један од одговора на постојеће мада често прикривено, питање: Чему уопште историја? – или као аргумент у својеврсној апологији струке – могла би се навести њена стална актуелност или, речено на други начин, историчар није окренут никад само прошлости управо због њене нераскидиве повезаности и утицаја на садашњицу, његову стварност.

Свестан свега тога, аутор на самом почетку ове двотомне студије даје објашњење читаоцима – могло би се рећи и упозорење – да је страх као феномен нераскидиво повезан са људским битисањем и самим тим постоји у свим епохама историје. Да је то управо тако, најочитије показује и сам живот ове књиге, која се појавила у времену и средини обележеним разноврсним страховима, те зато није неочекивано да се на истој страни с причом о „Страху у позној Византији” у једном београдском дневнику нађе и расправа о утицају страха у свакодневици, што само потврђује теорију по којој је свако историјско дело, без обзира на тему коју обрађује, прворазредни извор за време у коме је настало и са којим је нераскидиво повезано.

Задржавајући се још мало на уводном делу књиге, потребно је поновити, заједно са писцем, да тај обиман оглед представља прво истраживање те теме у византологији и самим тим ставља њеног аутора у помало непријатну и изузетно захтевну позицију. Стварајући методологију у ходу, он се морао опредељивати за начин на који ће приступити подацима, за теме које најбоље оцртавају представе Византинаца о страху, за облик експозиције који ће омогућити да навођење података не наруши

литерарност исказа. Немајући претходника у византологији, аутор је морао поставити оквире, хронолошке и тематске, свом истраживању, уносећи тиме на неки начин новину у устаљену периодизацију византијске повести, стварајући и „поделу по страху”. Опредељење да се истраживање ограничи на време позне историје Византијског царства од 1180. до 1453. дало је делу додатну кохезију, истовремено наглашавајући и неке одлике тога доба. Иако ни ранија раздобља у историји царства не оскудевају бурним догађајима, ипак с почетном годином ове монографије почиње време превирања, готово сталног метежа, који је до пада Цариграда у турске руке више од тренутака мирног живота био одлика свакодневице Византинаца.

Идеја за сагледавање тог феномена у Византији дошла је из историје западне Европе. Књига Жана Делимоа о страху на западу (преведена на српски: Страх на западу од XIV до XVIII века. Опседнути град I–II, Нови Сад 1987) била је својеврсни подстицај, углед у позитивном смислу, проучавању исте теме у Византијском царству. Преносећи нека искуства која је тај првенац из историје страха донео са собом, Р. Радић је поставио своје истраживање на врло широку основу, ослоњен пре свега на изузетно познавање изворне грађе позне Византије. И иначе окренут у свом раду проучавању пре свега тог периода, имајући детаљну укупну слику о византијској како политичкој тако и друштвеној историји од XII до XV века, аутор се самоуверено и опуштено могао посветити праћењу и приказивању страха и сличних појава људског духа, као елемената уклопљених у мозаик богате социјалне и историје менталитета царства на Босфору.

Управо снажан ослонац на изворе представља упечатљиву одлику ове књиге и њену посебну снагу. Свесно уступајући првенство изворним подацима над историографском обрадом и тумачењем, аутор је на посредан, али зато можда још делотворнији начин показао оправданост свог – како се сам изразио – „историографског покушаја”. Пустивши изворе да говоре „сами за себе”, што може само наизглед изгледати као једноставнији поступак иако је истина управо обрнута, и распоредвиших их у 14 тематски врло разноврсних поглавља, аутор је читаоцу на неки начин препустио и задовољство директног сазнања, усмеравајући његов поглед у одређеном правцу, али га остављајући да сам стиче утиске о постојању страха у животу Византинаца, и о њиховом поимању те појаве.

За разлику од поменуте књиге Жана Делимоа у чијем приступу често засмета претерана детерминисаност ауторових коментара и закључака, који треба помало и да шокирају савременог човека *исјоријом* (што говори и о ауторовом ставу о њој!), Радивој Радић није тежио да на тај начин „утиче” на своје читаоце. Схватајући неопходност отворености историјске науке којој претерана искључивост у закључцима може само

наудити и одвести њен дискурс у погрешном правцу, он је избегао нападно поучни тон свестан да је дидаскалија делотворна једино када није наметнута.

Владајући свим релевантним изворима за ту епоху, и богато их приказујући, посебно је значајно ауторово инсистирање на вредности неких „мањих” историјских извора који су веома важни за проучавање свих врста веровања, па тако и страховања људи разних епоха. Реч је о продуктима народног, колективног стваралаштва, као што су разне изреке, пословице или загонетке чија употреба у истраживању успоставља и у изворној грађи неопходну равнотежу између опште историје оличене у догађајима и њиховим последицама и унутрашњих светова личности који обично остају ван видокруга „велике” историје.

„Страх у позној Византији” је тиме добио облик модерног историјског дела како по избору теме, чија би се актуелност и неопходност у оквиру светске византологије могла ставити врло високо, тако и по ауторовом поимању читавог историјског процеса, што је очитовано и у методолошком приступу и инсистирању на његовој очигледности и у одабраном начину саопштавања података.

Влада Станковић